

SLAPTOJI

VILNIAUS

ISTORIJA

Architektūriniai šedevrai atskleis
kažkada primirštas ir prarastas
istorijos detales

ELEONORA VIOLETA
MARGANAVIČIENĖ

OBUOLYS

Eleonora Violeta Marganavičienė

SLAPTOJI
VIILNIAUS
ISTORIJA

Iš rusų kalbos vertė
DAIVA SASNAUSKIENĖ

OBUOLYS

Ši knyga skirta tiems, kurie nori artimiau susipažinti su Vilniaus, vieno iš seniausių Europos miestų, senamiesčio gimimo ir kūrimosi istorija.

Prasidėjęs Katedros aikštėje, senamiestis driekiasi link Aušros vartų, dovanodamas praeities mylėtojams nuostabų muziejų po atviru dangumi. Architektūriniai senamiesčio šedevrai atskleis kažkada primirštas ir prarastas istorijos detales.

Paimkite knygą į rankas ir leiskitės kelionėn po senąjį Vilnių.

TURINYS

NUO GEDIMINO KALNO IKI AUŠROS VARTŲ ARBA SENOJO VILNIAUS CENTRAS	9
I. MIESTO GIMIMAS	11
1. Kalnų apsuptyje	13
2. Šventaragio slėnis	17
3. Kunigaikštis Gediminas – Vilniaus įkūrėjas	20
4. Gedimino pilys	27
5. Lietuvos valdovų rezidencija	35
6. Katedros aikštė	42
7. Šventųjų Stanislovo ir Vladislavo bazilika – Arkikatedra	44
8. Varpinės bokštas	52
9. Vyskupų rūmai (Prezidentūra)	55
10. Gynybinė siena ir miesto vartai	61
11. Vilniaus herbas	66
II. VALDOVŲ KELIU	71
1. Pilies gatvė	75
2. Didžioji gatvė	95
3. Aušros vartų gatvė	123

SENOJO Miesto APYLINKĖS.....	145
1. Verkiai – seniausios Lietuvos kunigaikščių valdos.....	149
2. Lukiškės – pirmasis senojo Vilniaus priemiestis.....	157
3. Vilniaus Kalvarijos – šventa Kristaus kančių atminimo vieta.....	162
4. Žvėrynas – kunigaikščių Radvilų medžioklės rezervatas.....	171
5. Užupis – Vilniaus Monmartras.....	179
6. Šnipiškės – žvejų ir prekyvių priemiestis.....	185
7. Pogulianka – kelias į Panerius.....	189
8. Ant to kalno – Antakalnis.....	197
9. Belmontas – Vilniaus Niagara.....	207
10. Markučiai ir Šveicarų parkas.....	213
11. Vingio parkas arba Zakretas.....	217
12. Šlovinga Vilniaus sodų praeitis.....	223
13. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino tėvonija – Trakai.....	231
14. Gedimino prospektas.....	239
BIBLIOGRAFIJA.....	242

NUO GEDIMINO KALNO IKI AUŠROS VARTŲ ARBA SENOJO VILNIAUS CENTRAS

Lietuvos pietryčiuose, Neries (Vilijos) ir Vilnios upių santakoje, įsikūrusi Lietuvos Respublikos sostinė Vilnius. Miestas nusidriekė dauboje, apsuptoje kalnais vadinamų kalvų, kurių aukščiausios yra Gedimino, Trijų kryžių, Tauro, Pilies, Bekešo, Altanos.

Senovinis Neries upės vardas – Vilija – kilęs iš slavų žodžio Velija, tai yra Velikaja (Didžioji), o vardą miestui, manoma, davė kairysis Neries intakas – vingiuotoji Vilnia arba Vilnelė, kurios žiotyse jis ir buvo pradėtas statyti.

Nuo 1323 metų Vilnius (istoriniuose šaltiniuose Vilna, Vilno) tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostine. Sostinės senamiestis, formavęsis penkis šimtmečius, kai Europoje vienas kitą keitė gotikos, renesanso, baroko ir klasicizmo architektūros stiliai, dabar toje Europoje yra didžiausias savo plotu ir užima 255 hektarus. 1994 metais UNESCO įtraukė Vilniaus senamiestį į Pasaulio kultūros paveldo sąrašą.

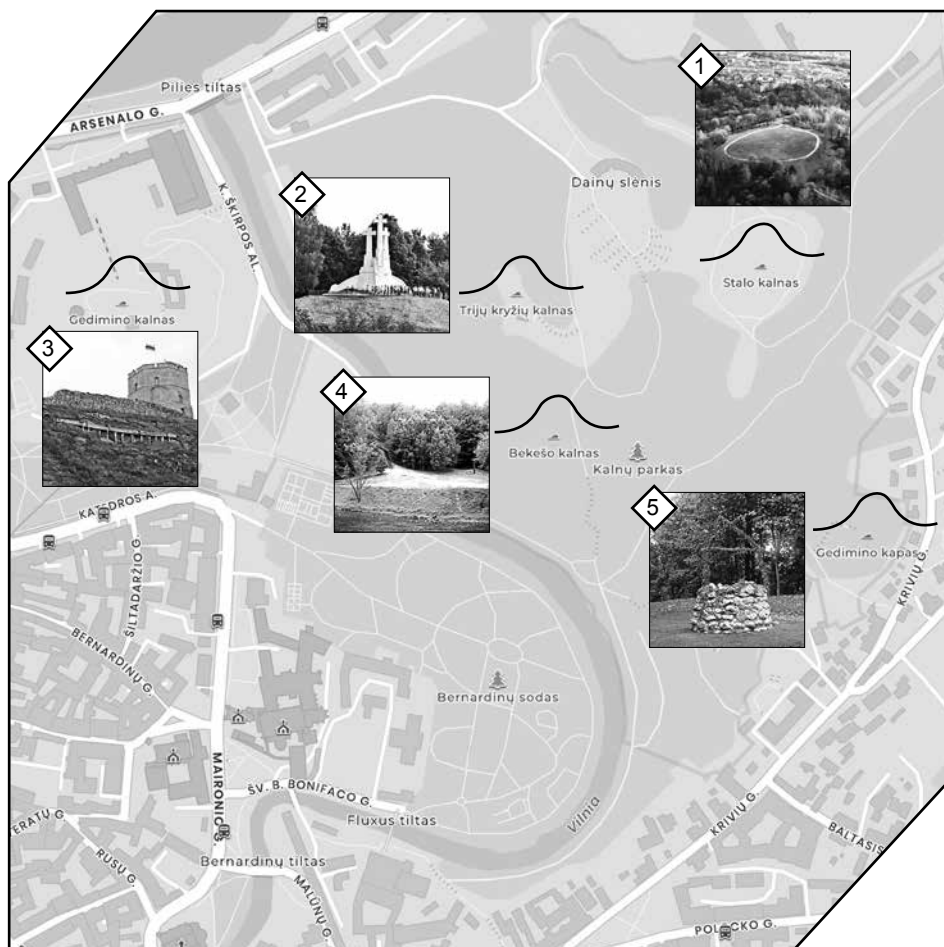
Vilnius gimė dabartinėje Katedros aikštės teritorijoje ir iki XIX amžiaus vidurio jo centras buvo senamiestis, kurį sudarė trys gatvės – Pilies, Didžioji, Aušros vartų ir Rotušės aikštė.

I

MIESTO
GIMIMAS

1. Stalo kalnas. 2. Trijų kryžių kalnas. 3. Gedimino kalnas.
4. Bekešo kalnas. 5. Gedimino kapas.

KALNŲ APSUPTYJE

Gerokai anksčiau, nei Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas (apie 1275–1340) paminėjo Vilnių savo laiške Vokietijos miestams, vakarų pasaulio metraštininkai užsimindavo apie kalvų apsupimą gyvenvietę, vadintą Velni, Ville, Vilde, Vilenski.

Archeologiniai kasinėjimai parodė, kad jau V–VI šimtmečiuje Pilies kalno vietoje buvo sutvirtinti statiniai, o X–XII amžiuje stovėjo medinė pilis, pietuose, šiaurėje ir vakaruose saugoma rąstinės sienos, o rytuose – pylimo.

Senovėje Pilies kalnas buvo vadinamas Plikuoju arba Šventaragio kalnu. Manoma, kad vardą jis gavo iš kunigaikščio Šventaragio, gyvenusio pirmoje XII amžiaus pusėje. Medžiodamas vietovėje, kurioje dabar yra Katedros aikštė, o tuomet ošė didingas pušų šilas ir augo galingi ąžuolai, jis buvo taip pakerėtas jos laukinio grožio, kad liepė prisiekti sūnui Gerimundui, jog šis palaidos jį būtent čia, ką tas ir padarė apie 1264-uosius.

Trijų kryžių kalnas stūkso netoli nuo Pilies kalno. Čia, pasak padavimų, nuo persekiojimų slėpėsi vienuoliai pranciškonai. Kunigaikščio Algirdo (1296–1377) valdymo laikais didikas Martynas

Goštautas, kuris buvo priėmęs katalikų tikėjimą, pakvietė į sostinę keturiolika vienuolių ir savo rūmuose, kurie stovėjo dabartinės Prezidentūros vietoje, pastatė jiems vienuolyną bei bažnyčią.

1368 metais Algirdo žygio į Maskvą metu pagonys užpuolė pranciškonus. Kai kuriems vienuoliams pavyko pasislėpti kalvose, tačiau septynis jų lietuviai sugavo, pririšo prie kryžių ir įmetė į upę. Šių vienuolių atminimui krikščionys pastatė ant kalno varpinę ir tris kryžius. Nuo to laiko kalnas buvo vadinamas Trijų kryžių kalnu. Yra ir kita Trijų kryžių atsiradimo versija – istorikas I. Danilovičius mano, kad kryžiai buvo pastatyti, kaip ir kituose Europos miestuose, Magdeburgo teisių (1386) Vilniui suteikimo proga.

Bekešo kalnas pavadintas žymaus vengrų didiko, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos valdytojo Stepono Batoro (1532–1586) tėvynainio ir bendražygio Kasparo Bekešo vardu. Žečpospolitos karuose jis pasirodė kaip drąsus karvedys. Gyvenimo pabaigoje Bekešas tapo aršiu ateistu, todėl dvasininkai neleido jo laidoti krikščionių kapinėse. Kapu jam tapo kalva kairiajame Vilnios krante, į rytus nuo Gedimino pilies.

Kai kurie mokslininkai mano, kad Gedimino epochoje Pilies kalnas ir Antakalnio kalvos sudarė ištisinį masyvą. Kunigaikštis, sumanęs pastatyti pilį ant pirmosios kalvos, atskyrė ją nuo kitų Antakalnio kalvų. Tarp jų buvo iškasta nauja vaga Vilnios upei, kuri išliko tokia pat iki šių dienų. Iškasta žeme buvo paaukštintas Pilies kalnas. Jo forma ir 1396 metais nuslinkusi didelė nuošliauža leidžia manyti, kad kalną kūrė ne vien gamtos jėgos – Polesėje išliko padavimai apie tai, kad senovėje iš ten žmonės „ėjo į Vilnią kalnų kasti“.

Pirmieji būsimos sostinės pastatai stovėjo aukštumoje, vakarinėje Pilies kalno papėdėje. Rago formos aukštuma tęsėsi beveik iki varpinės bokšto. Iškyšulys buvo vos ne vienintelė sausa vieta pelkėtoje Vilnios deltoje, lyg pačios gamtos sukurtas gyvenvietei statyti. Kadangi vietovė buvo rago formos (senovėje lietuviai ragais vadino visus smailus ežerų ir upių iškyšulius), tad, greičiausiai iš čia ir kilo tiek Šventaragio slėnio pavadinimas, tiek kunigaikščio Šventaragio vardas.

